

Prof. univ. dr. ION DELEANU

PROLEGOMENE JURIDICE

Studii și articole

Universul Juridic
București
-2010-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2010, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA ȘI
ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DELEANU, ION

Prolegomene juridice / prof. univ. dr. Ion Deleanu. -

București : Universul Juridic, 2010

ISBN 978-973-127-447-8

347(498)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.665**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

DELEANU, ION

Absolvent cu diplomă de merit al Facultății de Drept din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”.

Până în anul 1989, șef de catedră și decan al acestei facultăți.

Între anii 1995-1997, judecător la Curtea Constituțională a României.

În anul 1992, bursier al Institutului de Drept Comparat din Lausanne, iar în anul 1994, bursier al NATO, în această din urmă calitate elaborând și publicând monografia „Justiția constituțională”.

Ca expert al Comisiei pentru elaborarea proiectului de Constituție a României a participat la lucrările acestei comisii și la cele de consultări cu experții Consiliului Europei și ai Asociației Barourilor Americane, care s-au desfășurat în Elveția, Franța, Belgia și S.U.A.

A publicat, în ediții succesive, revăzute, actualizate și augmentate, 19 tratate în domeniul dreptului constituțional și în cel al procedurii civile. De asemenea, a publicat 20 de lucrări monografice, de regulă, interdisciplinare, și peste 100 de articole și studii, în țară și în străinătate.

Premii și distincții:

Premiul „Simion Bărnuțiu” al Academiei Române, în anul 1997 și în anul 2007;

Premiul „Mihail Eliescu” al Uniunii Juriștilor din România, în anii 2000, 2002, 2004, 2006, 2008;

Premiul „Henri Capitant” al Asociației Henri Capitant România, în anul 2009;

Premiul Universității Babeș-Bolyai;

Premiul „Mircea Manolescu” al Societății Academice „Titu Maiorescu”;

Premiul Societății „Coppo Ro”;

Doctor Honoris Causa al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.

Pentru „susținuta activitate științifică și didactică în domeniul științelor juridice și pentru contribuția avută la promovarea statului de drept în România”, prin Decretul Președintelui României a fost distins cu „Ordinul Național Steaua României în grad de Cavaler”.

Dedicații

„Eminentului reprezentant al gândirii juridice române, profesorului Ion Deleanu, cu toată prețuirea autorului”

Corneliu Bîrsan

„Domnului profesor Ion Deleanu, spirit renașcentist, care reunește în mod excepțional dubla vocație pentru dreptul public și dreptul privat”

Valeriu Stoica

„Domnului profesor Ion Deleanu, cu admirație pentru talentul său de a da textelor juridice suflul vieții și armonia artei”

Valeriu Stoica

„Domnului profesor universitar doctor Ion Deleanu, adevărat spirit enciclopedic și european al gândirii juridice românești, cu sincere și alese sentimente de prețuire”

Șerban Beligrădeanu

„Domnului profesor universitar doctor Ion Deleanu, care, prin eleganța stilului său științific, și nu numai, calitate aristocratică atât de rară în ziua de azi, este un adevărat „arbiter elegantiarum” al lumii juridice românești. Poate ultimul....”

Flavius A. Baias

„Profesorul Deleanu este, în opinia mea, cel mai important autor de expresie juridică în viață”

Ion Turcu

„Domnului profesor Ion Deleanu, de la care am învățat ce înseamnă eleganța stilului, neliniștea cercetării și pasiunea scrisului”.

Marian Nicolae

Cuvântul autorului

Editura „Universul Juridic” – înainte de toate, prin vocația și grija celor care o conduc, o reprezentativă instituție culturală – a avut ideea, în afara oricăror preocupări strict „comerciale” – spre deosebire de altele, care „prețuiesc” cartea nu după distincțiile academice, ci după profitul pe care îl procură – să publice, iată, o culegere a câtorva articole risipite de-a lungul anilor în diverse reviste de specialitate juridică. Unele dintre ele sunt de-acum „istorie”, putând avea cel mult o valoare documentară; altele au fost și au rămas „revolte” mărturisite, conjunctural, față de ignoranța altora; în fine, câteva, din păcate prea puține, pot fi considerate încercări decent provocatoare pentru noi perspective de abordare. Unele sunt augmentări ale unor schițe de prelegeri; altele sunt schițe ale unor cărți apărute sau care urmează să apară. Toate însă, inevitabil, poartă pecetea timpului când au fost scrise și îndemnul de a fi „recitite”. Editura oferă însuși autorului o asemenea șansă.

Am decis ca, la un asemenea moment, poate și de sinteză, să împărtășesc câteva dintre dedicațiile ce mi-au fost făcute odată cu excepționalele opere oferite de unii dintre cei mai proeminenți purtători de cuvânt în cultura juridică românească. Sunt dedicații copleșitoare și stimulative, care dovedesc – și această dovadă am vrut să fac (!) – că oamenii cu adevărat mari nu pot fi decât generoși cu alții. Le mulțumesc încă o dată și îi asigur de profunda mea stimă.

Ion Deleanu

SEPARAȚIA PUTERILOR ÎN STAT – DOGMĂ SAU REALITATE?

Articol publicat în revista Dreptul nr. 2-3/1991

Principiul „separației puterilor în stat” pare să fi devenit o virtute indenială a democrațiilor liberale și, totodată, garanția primordială a libertății sociale și a securității individului în raporturile lui cu puterea. Este oare acest principiu o simplă dogmă de politică constituțională sau el exprimă o indiscutabilă realitate și o stringentă necesitate?

1. *Premisele filosofice ale principiului.* Încă din antichitate, mai mult prin radiografierea statului decât prin interpretarea lui, s-a remarcat că puterea se poate exprima în diferite forme și că structura acesteia comportă diferite categorii de organe, exercitând „funcții” diferite. În faimoasa sa monografie *Constituția Ateiei* – singura de altfel rămasă de la cel care întruchipează știința enciclopedică a antichității –, *Aristotel* „constata” existența în stat a trei „părți” care, odată bine organizate, statul întreg este el însuși organizat: deliberarea asupra afacerilor publice de către Adunarea generală, comandamentul, aparținând Corpului magistraților și Justiția, aparținând Corpului judecătoresc¹. Așa cum se va putea observa, cele trei „părți” ale statului sclavagist, considerat de Stagirit ca fiind cea mai perfectă formă de comunitate a oamenilor, nu se identifică cu cele trei organe care, mai târziu, vor constitui „piesele” teoriei separației puterilor în stat. Oricum, *Aristotel* n-a elaborat teoria separației puterilor în stat, ci, poate, cel mult, sub forma unei empatii, a sugerat-o. Înclinația lui spre proporționalitate și echilibru, atașamentul său față de real și față de știință, priceperea lui de a constata, clasa, sistematiza și compara, l-au condus și spre anatomia descriptivă a statului elen.

Istoricii *Herodot*, *Tucidide* și *Xenofon*, scriitorii greci ca *Eschil*, *Sofocle*, *Euripide* ne-au lăsat și ei dovezi și reflecții despre organizarea puterilor și începuturile divizării acestora în Sparta, dar, mai ales, în Atena. Nu li se poate însă atribui – nici lor – paternitatea teoriei separației puterilor în stat.

A devenit însă un loc comun afirmația că germele acestei teorii – dacă nu chiar construcția ei – se află, dincolo de Canalul Mânecii, în opera medicului-filosof *John Locke*, iar dincoace de el, în cea a filosofului iluminist *Charles Louis Montesquieu*.

---

¹ A se vedea *Aristotel, Politica* (traducere în românește de St. Bezdechi), București, 1924, p. 241.

John Locke, pornind și el de la originea contractuală a statului și punând bazele tehnice ale instituțiilor liberale, schițează teoria diviziunii puterilor în: legislativă, executivă și federativă, ultima putându-se însă contopi cu cea de-a doua. Esențială în concepția sa rămâne pledoaria pentru separarea elaborării legilor de aplicarea lor. „Tentația de a pune mâna pe putere ar fi prea mare – spune *Locke* – dacă aceleași persoane care au puterea de a face legile ar avea în mâini și puterea de a face să le execute, căci ar putea să le scutească de a se supune legilor pe care ele le fac”¹. Totuși, el nu a elaborat, în sensul riguros al termenului, doctrina separației puterilor în stat, mărginindu-se să explice organizarea statului englez, adeseori cu exaltare. Din concepția sa nu se desprinde ideea „separării” propriu-zise a puterilor, „care ar fi provocat conflicte și ar fi împiedicat liberul joc al mașinăriei politice”, ci mai degrabă o „colaborare a organelor și o repartitie a funcțiilor”². *John Locke*, așa cum subliniam, pune bazele tehnice ale instituțiilor liberale, prefigurând marile regimuri politice, îndeosebi „monarhia limitată”, „regimul parlamentar” și „regimul prezidențial”.

Doctrina lui *Montesquieu*, cuprinsă în monumentală sa operă *Spiritul Legilor*, apare la confluența a două tendințe, care definesc și tradiționalismul aristocratic³. Întreaga filosofie a lui *Montesquieu*, cât privește funcționarea statului, este condensată în maxima devenită celebră: „le pouvoir arrête le pouvoir”. Fie, dar cum? Printr-un sistem de balanțe între „puteri”, astfel încât „greutăților” să i se opună „contra-greutatea”, „măsurii” să i se opună „contra-măsura”, fiecare dintre „puteri” (legislativă, executivă și judiciară), îndeplinind rolul unei „supape de siguranță” față de celelalte. „Totul ar fi pierdut – scria *Montesquieu* – dacă același om sau același corp de fruntași, fie ei ai nobililor, fie ei ai poporului, exercită acestei trei puteri: pe cea de a face legi, pe cea de a duce la îndeplinire hotărârile obștești și pe cea de a judeca infracțiunile sau litigiile dintre particulari”⁴. Și mai departe: „Dacă puterea executivă nu ar avea dreptul de a se împotrivi inițiativelor corpului legislativ, acesta ar fi despotic, deoarece atribuindu-și toată puterea pe care o poate dori, va anihila toate celelalte puteri”⁵. Instrumentele de împotrivire ale executivului sunt, după cum arată *Montesquieu*, dreptul acestuia de a convoca și închide sesiunile parlamentului, precum și dreptul de veto al șefului puterii executive față de legile puterii legislative.

¹ J. Locke, *Essai sur le pouvoir civil*, traduction, introduction et notes par J.- L. Fyot, Paris, 1952, p. 157 (Titlul acestui al doilea eseu a lui Locke a fost modificat în versiunile franceze, termenul englez *Government* părindu-li-se autorilor traducerilor și doctinarilor francezi prea larg față de cuvântul *gouvernement*).

² L. Duguit, *Leçon de droit public général*, Paris, 1926, p. 196.

³ M. Prélôt, G. Leseuyer, *Histoire des idées politiques*, 5 ed., Paris, 1975, p. 386.

⁴ Ch. L. Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, vol. I, Ed. Științifică, București, 1964, p. 196.

⁵ *Ibidem*, p. 202.

La numai câțiva ani după moartea lui Montesquieu, *Rousseau* reia în *Contractul social* ideea „separației puterilor”, dar într-un mod superior și cu accentuate trăsături progresiste. a) pentru el, puterea legislativă se confundă cu înseși atribuțiile suveranității, ceea ce înseamnă că ea nu putea fi decât emanația de voință a întregului popor: b) puterea legislativă fiind însăși expresia suveranității, aceasta înseamnă că puterea executivă trebuie să fie subordonată celei legislative; c) întrucât titularul suveranității este poporul, nimic nu-l poate împiedica să denunțe „contractul”, în baza căruia el a investit puterea legiuitoare, și să stabilească o altă rânduială, conformă cu voința sa.

Dincolo de Ocean, iluminisții Americii de Nord au asimilat atât concepția lui *Locke*, cât și ideile lui *Montesquieu* și *Rousseau* întrezărindu-se intenția de a realiza contopirea tezelor. Dar originalitatea Declarației de independență – cum spunea *André Maurois* – era „nu în idei, ci în faptul că aceste idei, pentru prima dată, deveneau Carta unei națiuni și treceau din domeniul teoriei în cel al practicii”¹.

Revoluția franceză a substituit principiului separației puterilor în stat o concepție metafizică: „puterea” e o fracțiune din suveranitate, delegată de națiune unor autorități pentru ca acestea să-și poată îndeplini „funcțiile” lor. În locul unei „rețete de tehnică politică” se substituie, așadar, o „dogmă de filosofie politică”. Consecința este capitală: în locul unei soluții suplă în distribuirea funcțiilor, care să permită colaborarea organelor înzestrate cu îndeplinirea lor, un sistem de guvernământ rigid, în care fiecare organ exercită în exclusivitate puterea delegată².

Rezumând și simplificând, „schema clasică” a principiului separației puterilor în stat este pe cât de simplă, pe atât de generoasă și ambițioasă. Așadar, statul are de îndeplinit trei funcții fundamentale: a) edictarea regulilor generale – *funcția legislativă*; b) aplicarea sau executarea acestor reguli – *funcția executivă*; c) rezolvarea litigiilor care apar în societate – *funcția jurisdicțională*. Fiecare dintre aceste funcții îi corespunde o „putere”: *puterea legislativă*, *puterea executivă* și *puterea jurisdicțională* (într-un sens restrâns, puterea judecătorească). În fine, fiecare „putere” este încredințată unei categorii distincte de organe: puterea legislativă – adunării reprezentative, puterea executivă – șefului statului și guvernului, puterea judecătorească – organelor judecătorești. Punerea în „echilibru” a acestor puteri, prin distribuirea judicioasă a atribuțiilor și înzestrarea fiecăreia cu mijloace eficiente de control asupra celorlalte, stăvilind astfel tendința - „inerentă naturii umane” - de a acapara întreaga putere și de a abuza de ea, este condiția armoniei și eficacității mecanismului statal și garanția libertății umane.

Prea simplu și „farmaceutic” pentru ca în viața constituțională fenomenele să se desfășoare astfel.

---

¹ A. Maurois, *Istoria Statelor Unite*, Ed. Secolul XX, București, p. 131.

² G. Burdeau, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 6 ed., Paris, 1974, p. 140.

2. *Realitate și perspective.* Principiul separației puterilor în stat, astfel cum îndeobște se pretinde potrivit cu spiritul funciar al doctrinei omonime, presupune regula *specializării, a independenței și a echilibrului celor trei puteri*. Or, nici sub aspectul genezei filosofice, nici sub cel al funcționării practice, realitatea nu confirmă asemenea exigențe sau imperative. Dacă n-am fi datori cu un oarecare scrupul față de o teză atât de veche, transformată într-un fetiș al democrațiilor liberale, înscrisă la loc de frunte în cea mai venerabilă constituție din lume¹, am împărtăși punctul de vedere² potrivit căruia „separația puterilor în stat” excelează printr-un verbalism străin faptelor. Și iată de ce:

a) puterea este *una și indivizibilă*, ea aparține unui titular *unic* – poporul. ar trebui, deci, să admitem „împărțirea” a ceea ce nu este de împărțit, să profesăm, deci, cu dezinvoltură și fără vreun folos practic, o *contradicție in terminis*, o inadverență logică;

b) Ideea „separației puterilor în stat” contravine principiului *indivizibilității suveranității*, căci, într-adevăr, admitând existența mai multor puteri, distincte și independente, ar trebui să admitem și posibilitatea constituirii unor „cote-părți egale” de suveranitate care ar urma să fie atribuite fiecăreia dintre „puteri”.

c) teoria separației puterilor în stat – în măsura în care s-a elaborat o asemenea teorie, așa cum ea este prezentată – a apărut la vremea când nu existau *partidele politice*, în forma lor modernă. Or, acum, în majoritatea covârșitoare a sistemelor constituționale, problema reală nu este aceea a „separării puterilor” și a „echilibrului” dintre ele, ci a raportului dintre majoritate și minoritate, dintre guvernământ și opoziție, dintre grupul parlamentar majoritar și grupul sau grupurile minoritare. Instituțiile constituționale constituie doar cadrul formal de manifestare a „poziției” și „opozității”. Mai mult chiar, în sistemele bipartide este de ordinul evidenței aritmetice că partidul care dobândește victoria în alegeri, asigurându-și majoritatea parlamentară, realizează confuziunea puterii legislative

¹ Constituția Statelor Unite ale Americii, adoptată la 17 septembrie 1787. Corespunzător concepției tradiționale asupra principiului separației puterilor în stat, regimul de guvernământ american este cel prezidențial, având la bază separarea *organică* accentuată a puterilor, dar, în același timp, colaborarea lor *funcțională*. Franța a încercat modelul prezidențial sub Constituția anului III și a celei din 1848. Constituțiile țărilor europene nu consacră principiul separației puterilor în stat, dar din economia dispozițiilor lor rezultă cât se poate de clar că se realizează o „departajare a funcțiilor” statului, acestea fiind distribuite unor organe distincte și relativ autonome.

² A se vedea: M. Chantebout, *Droit constitutionnel et science politique*, Paris, 1982, p. 143 și urm.; Ph. Parini, *Les institutions politiques*, Paris, 1984, pp. 46-51; J. Baguenard, *Les régimes politiques*, în *Droit public*, Paris, 1985, pp. 41-47; P. Pactet, *Institutions politiques. Droit constitutionnel*, 9 éd., Paris, 1989, pp. 111-113; B. Jeanneau, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 7 éd., Paris, 1987, pp. 116-135; M. Prélot, J. Boulouis, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, 10 éd., Paris, 1987, nr. 54, 220, 403, pp. 95-98, 348-352, 375-376, 656-665; C. Burdeau, *Droit constitutionnel*, éd., Paris, 1988, pp. 127-130.

și a puterii executive, iar uneori, prin sistemul de numire a judecătorilor, și a celei judecătorești;

d) funcțiile tradiționale (legislativă, executivă, judecătorească) cedează locul unor *funcții noi* care pun în discuție tripticul „clasic” al „separării puterilor”. Așa, de exemplu, parlamentele exercită o funcție de deliberare, o funcție de control asupra executivului ș.a.m.d.;

e) delimitarea între puteri, mai ales între cea legislativă și cea executivă, este cu totul convențională – dacă nu chiar arbitrară – din moment ce, pe de o parte, parlamentul însuși „aplică” legea (de exemplu, „aplicarea” legii constituționale prin emiterea de legi ordinare), iar pe de altă parte, ramura executivă a organelor statului desfășoară – și ea – o activitate normativă. Așa privesc lucrurile, mai degrabă s-ar putea vorbi despre o „partajare a puterii de a reglementa”, rezultând o putere de a reglementa „inițială și necondiționată” în favoarea legislativului și o putere „derivată, secundară, condiționată” în favoarea executivului, subordonată celei dintâi, nu însă în echilibru cu ea¹;

f) cum s-a putut observa, separarea puterilor are drept criteriu rolul organelor etatice în raport cu legea: unele o fac, altele o aplică, cea de-a treia categorie rezolvă litigiile. Superficializând realitatea, *întreaga activitate a statului este redusă la emiterea, aplicarea și ocrotirea regulilor de drept*. Realitatea este însă – și nu trebuie să demonstrăm – mult mai bogată și mai complexă;

g) este absurd să se creadă că funcția legislativă se află în *echilibru* cu funcția executivă, că, altfel zicând „a face legea” este egal cu „a o executa”. Executarea legii este, prin definiție, subordonată legiferării. Iar dacă cele două funcții se află în raporturi ierarhice, atunci bineînțeles că în asemenea raporturi se află și organele care îndeplinesc respectivele funcții;

h) examinarea atentă a sistemului preconizat de Montesquieu conduce la concluzia că acesta este în întregime *opus* celui al separării puterii. *Montesquieu* prezenta separarea funcțiilor fundamentale în stat sub forma unei metafore antropomorfe: ca la om, unde avem a vedea capul și brațele și avem a simți voința și acțiunea, în cadrul statului puterea legislativă este „capul și voința”, iar puterea executivă „brațele și acțiunea”. Or, acțiunea este subordonată voinței, executarea este subordonată creației.

În realitate, nu este, deci, vorba – și nu poate fi vorba – despre „o separare a puterilor”, de independența și echilibrul lor, ci despre o distribuire a funcțiilor fundamentale ale statului diferitelor categorii de organe, despre un mod de organizare a activității statale, ca atâtea alte moduri.

Totuși, trebuie să recunoaștem că, deși teoria separației puterilor în stat și-a diminuat considerabil valoarea ei explicativă, ea își păstrează încă forța de atracție. Această teorie exemplifică poate cel mai bine grandoarea și servituțile principiilor fundamentale ale dreptului constituțional.

¹ A se vedea G. Burdeau, *op. cit.*, p. 130.

„Soarta” principiului este viu disputată: unii cer înlăturarea lui ca fiind „arhaic” și „perimat”; alții pledează doar pentru „adecvarea” sau „modernizarea” lui, în favoarea unei „puteri forte”, de regulă a executivului.

Oricum, principiul „separației puterilor în stat, rămâne încă penaceul de la care se așteaptă armonia activităților statale, afirmarea democrației liberale și protecția individului într-un stat de drept.

3. „*Separația puterilor în stat*” – criteriu al regimurilor politice¹. De regulă, noțiunea de regim politic este atașată instituțiilor guvernamentale, vorbindu-se astfel de „regim reprezentativ” sau de „regim prezidențial”. Este însă o concepție formală și unilaterală. Fără îndoială că modul de organizare a „puterilor” și raporturile dintre „puteri” constituie un element definitoriu al regimului politic. Dar el nu este singurul criteriu de definire a acestuia, nici cel hotărâtor. Regimul politic reprezintă ansamblul instituțiilor, metodelor și mijloacelor prin care se realizează puterea.

Unul dintre criteriile care stau la baza stabilirii tipurilor de regimuri politice este modul de organizare a puterii. Dacă admitem, deci, în forma sa „clasică”, principiul separației puterilor în stat sau – corect vorbind – principiul distribuirii funcțiilor puterii între diferitele categorii de organe, putem distinge trei tipuri de regimuri politice: a) cel care are la bază confuziunea puterilor, întruchipat de regimul convențional sau, altfel numit, regimul ori guvernământul de adunare; b) cel care are la bază colaborarea puterilor, semnat prin regimul parlamentar; c) în fine, cel care are la bază separarea strictă a puterilor, adică regimul prezidențial.

A. *Guvernământul de adunare* semnifică subordonarea puterii legiuitoare față de cea executivă². Semnele distinctive ale unui asemenea regim politic pot fi considerate următoarele: a) plenitudinea competenței adunării reprezentative; b) dreptul acesteia de a anula hotărârile guvernului; c) structura colegială a executivului; d) desemnarea și revocarea lui de către adunare; e) imposibilitatea executivului de a demisiona³.

¹ A se vedea Fl. Vasilescu, *Separația puterilor în regimurile politice contemporane*, în *Dreptul nr. 8/1990*, pp. 7-18.

² Concepția organică, potrivit căreia guvernământul de adunare este acel regim în care se conferă adunării toate atribuțiile statale, a fost considerată prea îngustă. Concepția politică care definește guvernământul de adunare ca fiind regimul politic ce asigură preponderența organului legislativ, a fost considerată prea largă, în concepția juridică ceea ce caracterizează guvernământul de adunare este faptul că numai adunarea posedă calitatea de a fi reprezentantă a națiunii. (A se vedea: J. Bagenard, *op. cit.*, p. 38).

³ Aceasta este considerată a fi cea mai accentuată trăsătură a guvernământului de adunare – care îl delimitează de regimul parlamentar –, guvernul fiind un fel de *comes* al adunării legiuitoare. (În acest sens v. B. Jeanneau, *op. cit.*, p. 132).

Un astfel de regim apare rar, de regulă pe ruinele unui executiv discreditat, și el este efemer: fie se transformă într-un guvernământ dictatorial, fie într-un regim parlamentar. În orice caz, ambiția lui de a se perpetua duce fie spre „dictatura adunării”, fie spre anarhie.

Guvernământul de adunare se apropie de regimul parlamentar. Nu se identifică însă cu acesta.

B. *Regimul parlamentar* are, așadar, la bază ideea colaborării puterilor. Este un sistem politic în care separarea puterilor se caracterizează prin suplețe și dinamism. Este – într-o opinie - „un regim politic în care organul executiv și organul legislativ, efectiv distincte, sunt ținute să colaboreze în exercitarea funcțiilor etatice, dispunând de mijloacele care le permit să se controleze mutual”¹. Definiția este prea largă, nepunându-se accentul pe trăsătura esențială a acestui tip de regim, care îl face să se deosebească de altele, și anume responsabilitatea politică a guvernului. Într-o altă definiție, regimul parlamentar ar fi acela în care „direcția afacerilor publice aparține parlamentului și șefului statului, prin intermediul unui cabinet responsabil în fața parlamentului”². Definiția pare prea îngustă, întrucât – cum se va vedea – ea nu include și regimul parlamentar dualist, vizând doar regimul parlamentar monist.

Abstracție făcând de unele particularități, regimul parlamentar funcționează după următoarea „schemă”: a) constituirea unui organ executiv bicefal; b) șeful statului este politicește iresponsabil – aceasta fiind considerată una dintre „dogmele ortodoxiei parlamentare”; c) în schimb, guvernul – ca organ colegial – răspunde politicește în fața parlamentului, care îl poate demite; d) guvernul răspunde, indirect, și pentru activitatea șefului statului, întrucât actele acestuia trebuie obligatoriu contrasemnate de șeful guvernului; e) guvernul se sprijină în activitatea sa pe o majoritate parlamentară, provenită din interiorul propriului partid, sau pe o coaliție parlamentară, f) în fine, prin intermediul șefului statului, guvernul poate recurge la disoluția adunării, provocând astfel un arbitraj popular.

Regimul parlamentar a avut o evoluție lentă, progresivă și mai ales empirică. Impulsul decisiv al acestei evoluții nu a fost – cum s-ar crede – ideile care îl inspiră, cât circumstanțele istorice în care el a apărut, și viața constituțională în care el s-a dezvoltat.

Ca produs al istoriei, regimul parlamentar se prezintă în două forme: a) regimul parlamentar dualist, numit uneori „regimul parlamentar având la bază teoria echilibrului”, care se caracterizează prin responsabilitatea colectivă a

---

¹ C. Debbasch, Y. Daudez, *Lexique de termes juridiques*, Paris, 1981, 3 éd., p. 251.

² G. Burdeau, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 20 éd., Paris, 1984, p. 166.

guvernului nu numai în fața adunării, dar și a șefului de stat¹; b) regimul parlamentar monist, numit uneori „regimul parlamentar având la bază teoria responsabilității unilaterale a guvernului”, întrucât guvernul este responsabil numai în fața adunării. Așa fiind, în această din urmă formă, dacă guvernul are asigurată majoritatea parlamentară, el devine un simplu „comitet al camerei”. Se poate însă întâmpla și invers: dacă guvernul are o dublă majoritate (cea electorală și cea parlamentară), el transformă parlamentul într-un „automat legislativ”.

Traseul regimului parlamentar este de fapt drumul parcurs de la monarhia absolută la monarhia limitată, de la monarhia limitată la monarhia parlamentară și, în fine, de la aceasta la democrația parlamentară.

C. *Regimul prezidențial* are la bază ideea separării organice accentuate a puterilor în stat, dar, în același timp, suplețe în procesul exercitării puterilor, deci colaborarea lor funcțională².

Principalele trăsături ale acestui sistem pot fi considerate următoarele: a) stricta repartizare a atribuțiilor între puterea legislativă și cea executivă; b) independența celor două puteri, marcată și prin faptul că, principial, ele nu dispun de instrumente de presiune reciprocă pentru adoptarea deciziilor; c) monocefalismul executivului și caracterul reprezentativ al șefului statului (care este în același timp și șeful executivului); d) guvernul nu acționează ca organ colegial și solidar, membrii săi fiind responsabili, individual, numai în fața șefului statului.

Avantajele unui astfel de sistem sunt, desigur, reale: egalitatea puterilor, legitimarea democratică a legislativului și executivului, stabilitatea executivului, înlăturarea presingului dintre puteri, posibilitatea acestora de a acționa eficace ș.a. Nu pot fi însă ignorate nici dezavantajele, mai ales două: pericolul alunecării spre omnipotența executivului, spre prezidențialism³; dacă majoritatea pe care se sprijină executivul este esențialmente diferită de majoritatea parlamentară, dificultățile de funcționare a sistemului sunt apreciabile, cele două puteri ajungând astfel „să trăiască împreună, fără a se înțelege”.

Un regim constituțional „pur”, perfect încadrabil în scheme preelaborate, nu există. Regimurile „mixte” sunt cele mai frecvente. Exemplele sunt extrem de numeroase și variate.

---

¹ Acest sistem a fost practicat, de exemplu, în Marea Britanie, în secolul al XVIII-lea, și în Franța în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Este, deci, caracteristic perioadei când instituția monarhică, aflată în regres, dispunea încă de o autoritate considerabilă.

² Modelul unui asemenea regim este considerat cel american. Dar ținând seama de circumstanțele istorice în care acest sistem a apărut și de modul practic în care el funcționează, se pare că așa – cum spunea un autor – modelul este „mai mult american decât prezidențial”. (J. Baguenard, *op. cit.*, p. 43).

³ Prezidențialismul – spune B. Jeanneau (*op. cit.*, p. 120) – este o „confruntare consulară” a sistemului american.

Dintre multe variante posibile vom stăruii doar asupra uneia, frecvent întâlnită în viața constituțională contemporană: regimul semi-prezidențial¹.

Un astfel de sistem nu reprezintă o simplă formă teoretică și nici o schemă de guvernare aprioric deliberată. Regimul semiprezidențial este, de cele mai multe ori, produsul circumstanțelor. Pe de o parte, el este adeseori sinteza unor „corecții” făcute regimului prezidențial prin prisma antecedentelor. Trecutul, marcat mai întâi de personificarea puterii, iar apoi de personalizarea ei, provoacă nu doar rețineri, ci chiar temeri față de orice formulă de prezidențialism. Prezentul, aflat sub presiunea cerinței de a ieși cât mai grabnic din criza valorilor social-economice și politice, precum și a celor morale, recomandă un executiv dinamic, competent, cu larg spațiu de acțiune și de decizie. Regimul semi-rezidențial încearcă să apropie, să conjuge și, dacă se poate, să armonizeze cele două tendințe: prima orientată spre regimul parlamentar, purtând uneori accentele guvernământului de adunare; a doua stăruind spre formula omnipotenței executivului.

Reperle esențiale ale regimului semi-prezidențial, ele însele susceptibile de adaptări, limitări sau amplificări, ar fi – schematic prezentate – următoarele: a) alegerea șefului de stat prin sufragiu universal și investirea lui cu prerogative efective, reale; b) constituirea guvernului ca organ colegial și solidar; c) responsabilitatea politică a guvernului în fața parlamentului, ales prin sufragiu universal; d) dreptul parlamentului de a angaja, în forme specifice, responsabilitatea politică a președintelui; e) controlul constituționalității legilor de către un organ special și specializat, din afara parlamentului.

*

Democrația se instaurează acolo unde cei ce iubesc libertatea îi domină pe cei ce iubesc puterea. Dar cum?

Este întrebarea căreia trebuie să-i aducă răspuns nu numai Adunarea Constituantă, ci, mai presus de toate, însuși poporul român.

---

¹ Cu unele particularități de la o țară la alta, această formă de regim politic a fost adoptată în Finlanda, Irlanda, Austria, Portugalia, Franța, precum și în alte țări.

STATUL DE DREPT

---

*Articol publicat în colaborare cu Marian Enache
în revista Dreptul nr. 7/1993*

---

1. *Normativitate și ideologie.* Trecerea de la „dreptul statului” la „statul dreptului” a fost – și este încă – un proces îndelungat și anevoios, înscris între poliile unor evaluări surprinzătoare și contradictorii. Statul de drept corespunde unei „necesități antropologice”¹, el este un mit², un postulat și o axiomă, o veritabilă dogmă³; statul de drept este un pleonasm, un nonsens juridic⁴, un concept „fără gust, fără miros și fără culoare”⁵, un concept inutil, „care mutilează de factură arbitrară alte două concepte ...”⁶. Așa fiind, în democrațiile occidentale este momentul „desacralizării” statului de drept. În noile democrații europene, statul este un motiv mitic, necesar și util.

În sintagma „stat de drept” sunt implicate două aspecte ale juridicului, aparent contradictorii, dar complementare: normativitatea și ideologia. Primul evocă ideea de „dispoziție”, al doilea evocă ideea de „legitimitate”.

În planul normativității, statul de drept apare, explicit sau implicit, ca un „principiu structural al constituției” – acest „copil al necesității” –, alături de alte atribute esențiale ale statului, materializând astfel, într-un ansamblu coerent, valorile Fundamentale ale constituției și, totodată, ale societății și ale statului. Pe acest plan, al normativității, exigențele statului de drept s-ar manifesta într-un dublu sens: în sens formal, statul de drept ar însemna cerința ca statul, precum persoanele fizice – subiecte de drept – să respecte legile, să se subordoneze strict regulilor juridice care au ca obiect modul de alcătuire a organelor statului, organizarea lor, atribuțiile și funcțiile ce le revin etc.; în sens material, statul de

---

¹ H. Ryffel, *Grundprobleme des Rechts – und Staats – philosophie*, 1969, p. 416. I se mai spune însă „stat modern”, pentru a semnifica faptul că el este bransat la nou.

² M. Gounelle, *Introduction au droit public français*, Montchrestien, 1979, p. 72; J. P. Henry, *Vers la fin de l'état de droit*, în *Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger*, 1977, p. 1208; E. Pissier, *L'obéissance et la loi: le droit*, în *Histoire des ideologies*, t. III, Hachette, 1978, p. 120; D. Loschak, *Le principe de légalité: mythes et anystifications*, A.J.D.A., 1981, p. 387 și urm.

³ J. Chevallier, *L'État de droit*, în „Revue du droit public”... *cit. supra*, mars-avril, 1988, p. 313.

⁴ H. Kelsen, *Theorie pure du droit*, adaptée de l'allemand par H. Thevanaz, 2e ed., 1988, p. 175.

⁵ Andreas Auer, *L'État de droit: sens et non-sens d'un concept prétentieux*, în „Revue juridique et politique”, Pladoyer, 1990, nr. 2, p. 55.

⁶ A. Hauriou, *Droit constitutionnel et Institutions politiques*, Montchrestien, 5e ed., 1972, p. 136.

drept ar însemna cerința ca organele statului, exercitându-și competențele, să respecte garanțiile juridice – începând cu cele constituționale, – ale egalității, libertății și securității cetățenilor.

În planul ideologiei, statul de drept este chemat să confere ideologiei – ca sistem logic de idei prin care oamenii își reprezintă lumea, în toate manifestările reale și imaginare – concretețe, eficacitate și legitimitate. Și invers, ideologia să confere dreptului eficacitate și legitimitate.

Pe acest plan, al ideologiei, conceptul „stat de drept” își demonstrează fecunditatea: el constituie un „Kampfbergriff”, un concept de combatere sau, după caz, de constrângere, un instrument pentru a vehicula valori care conferă statului legitimitate. Aici își regăsește conceptul „elanul” pe care, în unele societăți sau în unele perioade, l-a pierdut: legitimitatea puterii și limitarea ei¹.

Prin conjugarea sau, mai corect poate, prin intercondiționarea celor două aspecte ale juridicului, statul de drept dobândește multiple semnificații, între care și mai ales²: corectarea „fiabilității statului”, care nu mai apare doar ca posibil agent de opresiune, dar și ca instrument al securității colective și individuale; în raporturile dintre putere și individ, centrul de greutate trece asupra individului; un oarecare „reflux de la logica democratică”, în sensul că primează adeseori apărarea drepturilor și a libertăților individului, chiar în fața unei „majorități democratice”; redescoperirea sau redimensionarea funcțiilor dreptului că „factor fondator” și ca „factor reglator”.

Dreptul, așadar, devine un vector al legitimării puterii; puterea se exercită nu numai sub cauțiunea dreptului, dar și sub veghea acestuia.

2. *Structura și sensul sintagmei „stat de drept”*. Locuțiunea „stat de drept” rezultă din asocierea celor doi termeni – „statul” și „dreptul” – pentru a construi astfel o unitate complexă, sugerând legătura indisociabilă dintre respectivele elemente „de parcă ele s-ar presupune reciproc”³. a) Dreptului îi este indispensabil statul, pentru a-i crea normele, pentru a edifica elementele sistemului juridic, pentru a asigura finalitatea și eficacitatea normelor juridice, pentru a le potențializa, sub semnul vitalității constrângerii, în cazul nerespectării lor; b) Statului îi este indispensabil dreptul, pentru a exprima puterea, pentru a-i asigura efectivitatea, prin instituirea unui comportament general și obligatoriu. Simpla asociere a celor doi termeni nu este, de la început, justificată: statul nu se reduce la drept, iar dreptul nu se reduce la stat. Această asociere pare a fi ilocică: orice limitare a statului prin drept este exclusă, din moment ce chiar organele sale sunt „producătoare de drept”, de rânduiei

¹ A. Auer, *loc. cit.*, p. 57.

² L. Chevallier, *loc. cit.*, p. 314.

³ *Ibidem*, p. 316.

generale și obligatorii, susceptibile, de altfel, de abrogare sau modificare¹. În fine, asocierea s-ar dovedi și periculoasă: dreptul, legitimând puterea, de fapt și în cele din urmă, el o sacralizează; „juridicizarea statului” antrenează, practic, ingerința acestuia în toate raporturile sociale; statul, sacralizând dreptul, sacralizează de fapt puterea de la care el emană...

„Statul de drept” – ca și concept și ca formă de exprimare a „statului modern” – nu este deci o simplă asociere de cuvinte. El exprimă o condiție cu privire la putere, o mișcare de raționalizare și de ordonare a acesteia, dar și o nouă concepție cu privire la drept, cu privire la funcțiile și rolul acestuia.

A. *Concepția cu privire la putere*, în sistemul de exigențe al statului de drept, dezvoltă în esență ideea limitării puterii prin drept. Paradoxal poate, sorginea ideii se află în lăuntru filozofiei Kelseniene².

Limitarea puterii statului prin drept presupune însă câteva reconsiderări de profunzime: o concepție adecvată cu privire la raporturile dintre individ și stat; o concepție autentică și umanistă asupra democrației; o concepție cumpătată cu privire la rolul statului în societate. Reconsiderarea raporturilor dintre individ și stat are ca scop „instrumentalizarea statului” și „subiectivarea dreptului” – esența sau fundamentul concepției asupra statului de drept –, în sensul că puterea statală trebuie limitată prin drepturile fundamentale recunoscute cetățenilor săi; indivizii, pe temeiul dreptului, se pot opune puterii; statul nu e doar instrumentul de constrângere, ci și garantul drepturilor și al libertăților cetățenești. Statul de drept își propune să „concilieze libertatea și autoritatea” – „această eternă și mare înfruntare”³.

În raport de natura dreptului în vigoare, doctrina statului de drept a identificat diferite niveluri – sau forme – de edificare și de evoluție ale acestuia⁴:

- *Statul polițienesc (Polizelstaat)*, asimilat multă vreme cu o formă de organizare statală care neagă dreptul, confundându-se spontan și artificial una dintre instituțiile administrative – poliția – cu noțiunea de putere discreționară și, „prin glisare semantică irezistibilă, cu excesul de putere”⁵.

În realitate, „statul polițienesc” constituie una dintre formele statului de drept, numai că, într-un astfel de stat, dreptul aplicabil este cel al guvernă-

¹ A. Haurion, *op. cit.*, p. 136; J. Gobin, *Theorie générale du droit*, Dalloz, Paris, 1969, p. 62.

² În viziunea normativistă a lui Kelsen, statul și dreptul constituie un singur și același sistem de constrângere: specificitatea statului rezidă în constrângere; semnul distinctiv al dreptului este posibilitatea lui de a se realiza prin constrângere. Dreptul realizează instituționalizarea statului, iar statul înseamnă eficacitatea ordinii juridice; statul este asimilat cu ordinea juridică, el este un alt nume dat acesteia. (H. Kelsen, *op. cit.*, p. 388, 411, 417). Kelsen închide însă ordinea juridică în ea însăși, stabilindu-i ca fundament o normă fundamentală (Grundnorme).

³ Michel Mialle, *Le retour de l'État de droit. Le débat en France*, în *L'État de droit*, sous la direction de Dominique Colas, PUF, Paris, 1987, p. 225.

⁴ A se vedea, de exemplu: Claude Emerl, *L'État de droit dans les systèmes polyarchiques européens*, în *Revue française de droit constitutionnel*, 1992, nr. 2, p. 29 și urm.; J. Chevallier, *loc. cit.*, p. 329 și urm.

⁵ Cl. Emerl, *loc. cit.*, p. 29.

mântului, al executivului, mai ales prin regulamente și măsuri individuale. Dreptul este impregnat de ideea inegalității părților în raportul juridic. Dar aceasta nu înseamnă că dreptul însuși este ignorat. „Ca stat de drept și spre deosebire de guvernământul despotic sau arbitrar, statul polițienesc acordă un mare rol dreptului, dar acesta este lipsit de orice element de ambivalență, de orice caracter de reciprocitate: plasat sub semnul unilateralității, el nu este decât expresia supremației etatice, acoperit de puterea sa”¹. Or, în statul de drept, dreptul nu este numai un mijloc de acțiune al statului, dar și un vector de limitare a puterii lui. El are deci un caracter ambivalent;

- *Statul legal*² și-a găsit exprimare mai ales în Franța celei de-a III-a și a IV-a Republici, el corespunzând ideii legicentrismului, moștenite de la Rousseau: legea – ca expresie a voinței generale – este, prin structura sa, liberatoare. În esență, statul legal este acel stat în care se asigură „domnia legii” (*rule of law*) sau „suveranitatea legii”. Ar rezulta de aici câteva consecințe: a) În pofida, faptului că există și o „putere de reglementare autonomă”, ca și în statul polițienesc, principiul legalității implică necesitatea unui raport strict de conformitate a actelor administrative cu legea. Legea nu este doar limita activității executive, dar și condiția acesteia, organele administrative mărginindu-se la executarea legilor. „Executivul nu poate face tot ceea ce nu este explicit interzis; el nu trebuie să facă decât ceea ce îi este explicit permis”³; b) Separția puterilor este – cum de altfel s-a considerat în 1789 – condiția necesară a libertății. Principiul este, desigur, generos, în condițiile unei „dictaturi a majorității”.

În poliarii – spunea Robert Dahl – tot ceea ce este necesar rămâne evitarea dictaturii majorității și garantarea pluralismului; aplicarea „regulilor jocului” prin care este proteguită opoziția minoritară și consacrarea principiului alternanței la putere⁴; c) Perfecționarea statului legal trece prin perfecționarea instituțiilor reprezentative. „Reprezentarea proporțională și *Parteienstaat* sunt fructele naturale ale statului legal”⁵. Două fenomene contradictorii și la fel de îngrijorătoare pot însă rezulta de aici: fie accentuarea suveranității parlamentului și alunecarea sistemului spre un guvernământ de adunare, fie criza statului legal, determinată de criza parlamentarismului, ceea ce s-a și întâmplat în Italia, începând cu anul 1924, în Germania după 1933, în Spania din 1936 ș.a.m.d.;

- *Statul constituțional* încearcă să răspundă incapacității parlamentului de a-și surmonta criza. La început, statul constituțional a apărut nu atât pentru a proteja

¹ J. Chevallier, *loc. cit.*, p. 329.

² A se vedea îndeosebi: Carré de Malberg, *Contribution à la théorie générale de l'état*, Sirey, 1920, redd. în 1962, vol. I, p. 490 și 498 și urm. Ch. Elsenmann, *le droit administratif et le principe de l'égalité*, EDC, 1957, p. 25 și urm.

³ Cl. Emerl, *loc. cit.*, p. 30.

⁴ R. Dahl, *Polyarchy: Participation and Oppositionem*, Yale University Press, 1971, p. 3.

⁵ Cl. Emeri, *loc. cit.*, p. 31.

libertățile individuale, cât mai ales ca reflex la necesitățile inerente ale federalismului, determinate de suprapunerea a două ordini juridice susceptibile să creeze conflicte. Arbitrajul între ele nu putea fi – și nu poate fi – decât de natură juridică, pornind de la competențele atribuite prin normele constituționale. Mai târziu, statul constituțional s-a cristalizat ca formă modernă a statului de drept, prin postularea și aplicarea unor mecanisme adecvate de sancționare a supremației legii și în primul rând a celei fundamentale. Astfel teoria statului de drept a devenit o veritabilă axiomă a dreptului public, iar ca instrumente eficiente de realizare a lui s-au instituit controlul judecătoresc asupra actelor administrative și controlul constituționalității legilor¹.

Limitarea puterii statului prin drept presupune, de asemenea, o concepție autentică și umanistă asupra democrației. Statul nu mai este privit ca un fapt politic originar; el semnifică personificarea Națiunii; el traduce în termeni juridici voința acesteia². De origine consensuală, statul este creat prin acordul tacit al membrilor comunității naționale. Or, tocmai această origine consensuală a statului conține germenele principiului limitării puterii lui: puterea trebuie să se exercite conform cu voința membrilor Națiunii.

Statul de drept implică și o strictă delimitare a rolului statului în viața socială. Statul de drept este un stat minimal. El continuă să acționeze într-un domeniu restrictiv și rezidual, îndeplinind numai sarcini sociale indispensabile.

B. *Statul de drept* este un stat în care se profesează cultul dreptului. Statul de drept se reîntoarce deci la concepția idealizării dreptului³. Esența statului de drept este normativismul.

Personajul-cheie al statului de drept este judecătorul. El este chemat să decidă dacă autoritatea a acționat pe baza unui statut juridic și în limitele competenței recunoscute prin lege, precum și dacă persoanele fizice și morale și-au întemeiat acțiunea lor pe drepturi subiective sau interese legitim protejate.

3. *Doctrina statului de drept*. Termenul „stat de drept” este traducerea literară a cuvântului *Rechtstaat*, introdus se pare de O. Bähr în 1984. El dobândește semnificația unui concept și apoi a unei doctrine mai ales prin dezvoltările făcute

¹ Cu privire la problematica jurisdicției constituționale, v.: *Le controle juridictionnel des lois. Légitimité, effectivité et développements récents*, publié par Louis Favoreau et John-Anthony Jallowicz (Actes du Colloque de l'Association Internationale de Sciences Juridiques, Uppsala, 26-28 juin 1984), Economica, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1986; *Cours constitutionnels européens et droits fondamentaux*, sous la direction de Louis Favoreau (Actes de l'II Colloque d'Aix-en-Provence, 19-20 et 21 février 1981), Economica, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 1982.

² A Esmein, H. Nezdard, *Eléments de droit constitutionnel français et comparé*, 7e éd., Sirey, 1921, p. 43; J. Chevallier, *L'État Nation*, în *Revue du droit public et de la science politique...*, cit. supra, 1980, pp. 1280-1282.

³ J. Chevallier, *loc. cit.*, p. 373.

de R. von Mohl, F. J. Stahl și Gneist, pentru a limita absolutismul puterii etatice¹. Mai exact, pentru subordonarea puterii executive față de lege. Și aceasta, îndeosebi, prin asigurarea supremației legii și a respectului ei, prin controlul judecătoresc al actelor autorităților administrative și prin consacrarea și efectivitatea responsabilității statului². În timpul republicii de la Weimar, conceptul este evocat mai mult formal de Thoma, Anschüth și Schmitt, în contextul reclamării separației puterilor, a legalității în administrație și a independenței judecătorilor³. Abia după 1945 se înregistrează „glorioasa resurecție” a conceptului „stat de drept”, postulat ca principiu structural al constituției și al democrației și ca esențială garanție a libertății și egalității⁴.

În concepția fondatorilor teoriei statului de drept, acesta este un stat în care puterea e subordonată dreptului, toate manifestările autorităților statale trebuind să fie legitimate și limitate prin drept.

În sens mai larg vorbind, ideea legării statului de drept nu este specific germană și nu debutat cu Mohl (1832), Stahl (1856) sau cu Gneist (1872). Ea își află sorgintea antică în filosofia dreptului natural, iar mai apoi în memorabilele *Magna Carta Libertatum* (1215), *Petiția Drepturilor* (1627), *Habeas corpus* (1679), *Bilul Drepturilor* (1688), care, deși, statuau proceduri de protecție ale cetățenilor englezi, au avut vocația universalității și perenității.

4. *Construcția statului de drept*. La fundamentul construcției statului de drept se află ideea de raționalizare a sistemului dreptului și de accentuare a eficacității lui.

Doctrina statului de drept a fost originală și s-a dezvoltat în jurul câtorva principii complementare⁵: subordonarea guvernanților față de lege, asociată cu posibilitatea exercitării unei acțiuni în justiție, în cazul manifestării lor arbitrar; subordonarea statului însuși față de drept, cu alte cuvinte statuarea unui principiu de limitare obiectivă și subiectivă a statului prin drept; un ansamblu de valori intrinseci dreptului, pe care acesta să se sprijine și care să-i permită valorizarea lui ca instrument de acțiune față de arbitrarul etatic.

Premisa esențială a unui asemenea proces – cum este cel al subordonării statului față de drept – rămâne însă structurarea ordinii juridice sub un dublu

---

¹ Carré de Malberg (*op. cit.*, pp. 488-489, t. I, nr. 5) menționează ca fondatori ai teoriei pe Mohl și Gneist, dar și Adunarea Națională franceză de la 1789, care a degajat ideile și, în parte, a stabilit instituțiile corespunzătoare statului de drept. Doctrina statului de drept este incontestabil de origine germană, Școala de la Strasbourg (Carré de Malberg, Elsenmann, Prélot, Burdeau, Capitant) a preluat doctrina și a dezvoltat-o sub forma „principiului legalității”.

² Andreas Auer, *loc. cit.*, p. 57.

³ *Ibidem*.

⁴ Construcția nouă a dreptului – preciza A. Auer – sub forma unei ierarhii a normelor juridice a fost sistematizată în Germania și Franța la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX.

⁵ J. Chevallier, *loc. cit.*, p.316.